

УДК 334:332.872.4
JEL Classification: L 95, L 97

DOI: 10.37332/2309-1533.2021.1-2.5

Собко О.М.,
д-р екон. наук, доцент,
завідувачка кафедри підприємництва і торгівлі,
Смерека С.Б.,
канд. екон. наук, старший викладач кафедри
підприємництва і торгівлі,
Західноукраїнський національний університет

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНИ

Sobko O.M.,
dr.sc.(econ.), assoc. prof.,
head at the department of entrepreneurship and trade,
Smereka S.B.,
cand. sc. (econ.), senior lecturer at the
department of entrepreneurship and trade,
West Ukrainian National University, Ternopil

PECULIARITIES OF REGULATORY AND LEGAL SUPPORT IN THE FIELD OF ENERGY SAVING IN UKRAINE

Постановка проблеми. Ефективне використання енергії – один із інтегральних показників розвитку економіки, науки і соціокультурного розвитку нації. За цим показником Україна знаходиться у числі тих держав, де існуючі проблеми енергетичної галузі можуть спровокувати серйозну економічну кризу. Проблема енергозбереження тісно переплітається з проблемами енергетики, екології, технічного переозброєння та структурної перебудови всієї економіки. Історично склалося, що тривалий час економіка України рухалась у напрямку переважного розвитку енергоємних галузей промисловості, що було зумовлено наявністю відповідних ресурсів, розвиненою інфраструктурою та географічно-геологічними умовами. Однак, протягом останнього десятиріччя проблеми підвищення ефективності енерговикористання та енергозбереження в цілому загострилися до межі – коли їх вирішення стало одним з головних чинників що впливають на енергетичну безпеку країни [1]. Важливість енергозбереження підтверджується статусом державної політики в усіх високорозвинених країнах – Франції, Німеччині, Великій Британії [2]. Усі вони прийняли відповідні законодавчі акти та створили загальнодержавні і регіональні органи з управління енергозбереженням. Тому на сьогоднішній день і в Україні приділена така велика увага дослідженню питань щодо енергозбереження.

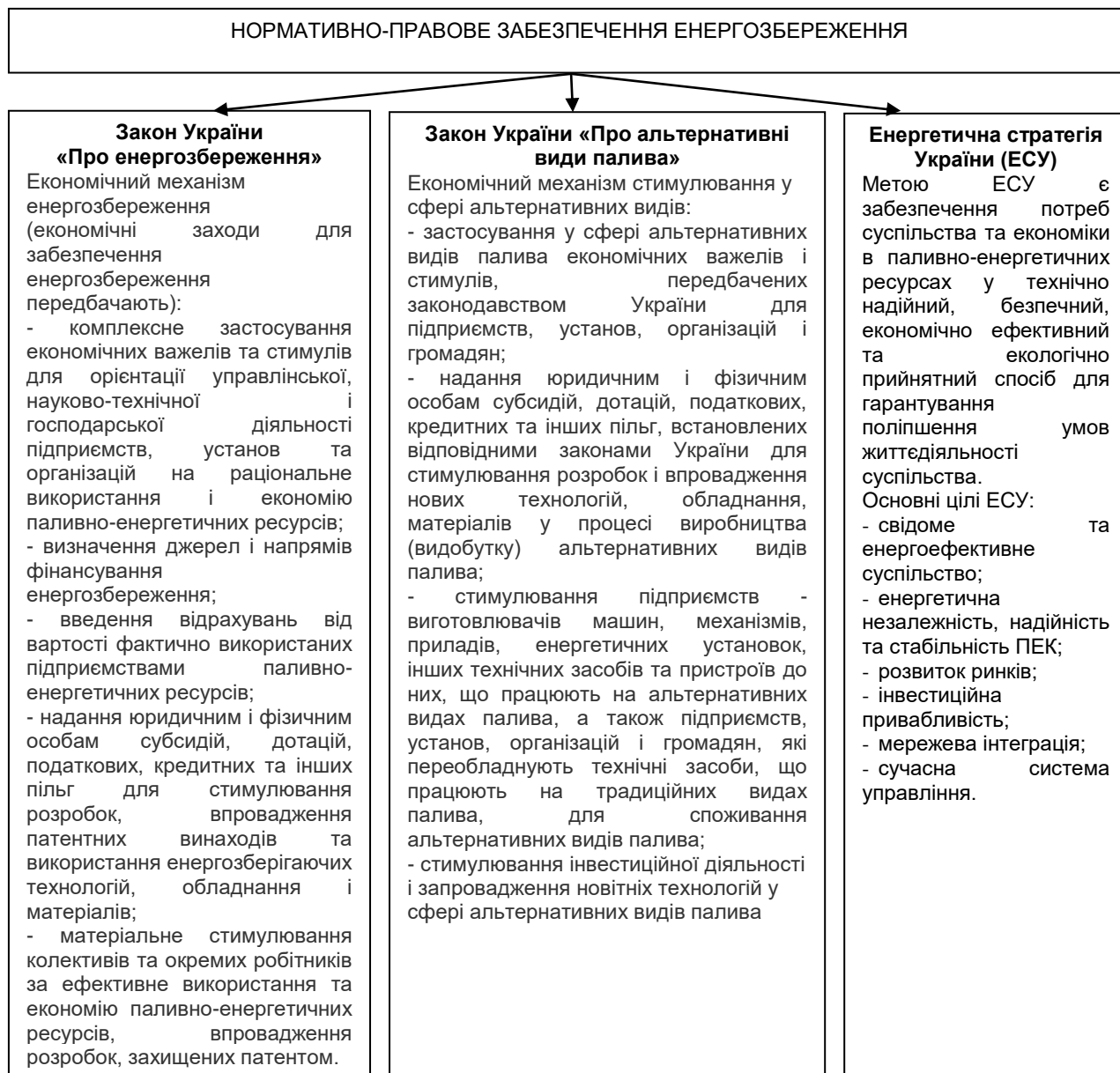
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним питанням енергозбереження присвячені праці вчених-економістів: П. Плешкова, П. Стеця, О. Теліженка, М. Сотника, В. Дідика. Окремі аспекти щодо впровадження енергозбереження розглядаються в працях Н. Медведєва, М. Левицького, В. Сухенко та інших.

Проте, незважаючи на численні дослідження, не вирішеними залишаються питання нормативно-правового забезпечення сфери енергозбереження України

Постановка завдання. Метою статті є дослідження діючого законодавства в сфері енергозбереження, що побудоване на принципах комплексності та пріоритетності, а також проведення аналізу діючої практики нормативно-правового забезпечення у сфері енергозбереження та пошук шляхів конструктивного вирішення проблем у сфері енергозбереження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування ринкового середовища вимагає впровадження у господарську практику нових економічних механізмів, зокрема: демонстрація досягнень енергозбереження у всіх галузях економіки, вдосконалення виробничих, техніко-технологічних процесів, популяризація переваг застосування альтернативних джерел енергії, сприяння нарощуванню обсягів споживання місцевих ресурсів та виробництва енергоефективного обладнання. Також для ефективної діяльності суб'єктів господарювання необхідним фактором залишається стимулювання стійкого зростання України за допомогою розширення міжнародного співробітництва у сфері енергозбереження та сприяння залученню інвестицій.

Щоб досягти успіху в реформуванні енергетичного сектору, потрібно розуміти його особливості, специфіку процесу реформування та ідентифікувати можливі майбутні перешкоди. Сьогодні однією з основних проблем енергозбереження є приведення положень законодавства у відповідність до економічної ситуації в країні, створення умов економічної зацікавленості суб'єктів господарювання до підвищення ефективності використання енергоресурсів. Серед основних нормативно-правових документів, які чітко регламентують впровадження енергозбереження відзначимо Закон України «Про енергозбереження», Закон України «Про альтернативні види палива», Енергетичну стратегію України (ЕСУ) на період до 2035 року. Основні завдання державної політики та цілі впровадження ЕСУ у сфері енергозбереження відображені на рис. 1.

Рис. 1. Основні завдання та цілі державної політики щодо реалізації енергозбереження в Україні

Джерело: складено авторами самостійно на основі [3; 4; 5]

До нормативно-правового забезпечення енергозбереження відноситься низка нормативних документів, зокрема:

- *Закон України «Про енергозбереження» № 74/94-ВР від 1 липня 1994 року.* Закон визначає правові, економічні, соціальні та екологічні основи енергозбереження для всіх підприємств, об'єднань та організацій, розташованих на території України, а також для громадян [4];

- *Закон України «Про альтернативні види палива» № 1391-VI від 21 травня 2009 року.* Закон визначає правові, соціальні, економічні, екологічні та організаційні засади виробництва (видобутку) і використання альтернативних видів палива, а також стимулювання збільшення частки їх використання до 20% загального обсягу споживання палива в Україні до 2020 року. Основними принципами державної

політики у сфері альтернативних видів палива Закон визначає сприяння розробці та раціональному використанню нетрадиційних джерел та видів енергетичної сировини для виробництва (видобутку) альтернативних видів палива з метою економії паливно-енергетичних ресурсів та зменшення залежності України від їх імпорту, поетапне збільшення нормативно визначеної частки виробництва та застосування біопалива та сумішевого палива моторного, зменшення негативного впливу на стан довкілля за рахунок використання як сировини для виробництва альтернативних видів палива відходів різного роду діяльності, додержання екологічної безпеки виробництва (видобутку), транспортування, зберігання та споживання альтернативних видів палива [5].

- Закон України «Про ринок електричної енергії» № 2019-VIII від 13 квітня 2017 року. Закон визначає правові, економічні та організаційні засади функціонування ринку електричної енергії, регулює відносини, пов'язані з виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії для забезпечення надійного та безпечного постачання електричної енергії споживачам з урахуванням інтересів споживачів, розвитку ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище [6].

Закон передбачає стимулювання та сприяння розвитку альтернативної енергетики як екологічно чистої і безпаливної галузі енергетики шляхом встановлення «зеленого» тарифу та оплати електростанціям, які виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії – вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), всієї виробленої ними електричної енергії в повному обсязі у грошовій формі, без застосування будь-яких видів заліків погашення заборгованості із розрахунків за електроенергію [6];

- Закон України «Про тепlopостачання» № 2633-IV від 2 червня 2005 року. Закон визначає основні правові, економічні та організаційні засади діяльності на об'єктах сфери тепlopостачання та регулює відносини, пов'язані з виробництвом, транспортуванням, постачанням та використанням теплової енергії з метою забезпечення енергетичної безпеки України, підвищення енергоефективності функціонування систем тепlopостачання, створення і вдосконалення ринку теплової енергії та захисту прав споживачів та працівників сфери тепlopостачання [7];

- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння виробництву та використанню біологічних видів палива» № 1391-VI від 21 травня 2009 року. Закон передбачає стимулювання виробництва та використання біологічних видів палива, розвитку в Україні національного паливного ринку на основі залучення біомаси, як відновлювальної сировини для виготовлення біологічних видів палива [8].

Україна визначила цілі та завдання реформування енергетичного сектору в *Енергетичній стратегії України на період до 2035 року*. Схвалена 18 серпня 2017 року ЕСУ спрямована на задоволення потреб економіки та суспільства і забезпечення енергетичної безпеки та ефективності, ринкового розвитку та незалежності, інвестиційної привабливості. Вона також має на меті сприяння інтеграції з ЄС та його електричними і газовими комплексами. Стратегія включає три етапи, які передбачають реформування енергетичного сектору (до 2020 року), оптимізацію та інноваційний розвиток інфраструктури (до 2025 року) та забезпечення сталого розвитку в довгостроковій перспективі. ЕСУ визначає ключові цілі та завдання для енергетичних підгалузей на кожному етапі. Наприклад, однією з ключових цілей Стратегії є модернізація електроенергетичної галузі. Для забезпечення дотримання положень Третього енергетичного пакета та вжиття необхідних заходів для інтеграції з Європейською мережею системних операторів передачі електроенергії (ENTSO-E), Стратегія передбачає імплементацію нормативно-правових актів, передбачених новим законом про ринок електроенергії (прийнятим у квітні 2017 року). Вона також охоплює забезпечення енергоефективності у системах транспортування та розподілу, впровадження «розумних» енергомереж (Smart Grids) і автоматизованих систем обліку, а також збільшення частки ВДЕ в структурі енергоресурсів України, особливо в секторі виробництва електроенергії [3].

Проведений аналіз вітчизняної політики енергозбереження дозволяє стверджувати, що нормативно-правове забезпечення у сфері енергозбереження постійно удосконалюється і характеризується достатньо високим рівнем. Відтак, виникає зауваження щодо реалізації тих чи інших завдань енергозбереження, які реалізуються суб'єктами управління на рівні держави, регіонів та окремих суб'єктів господарювання. Так, на шляху впровадження енергозбереження на різних рівнях, виникають багато різноманітних перешкод, які можна систематизувати в межах трьох складових:

1. Нормативно-правова складова, яка охоплює прогалини в сфері нормативно-правової неузгодженості статусу енергоменеджера і служби енергоменеджменту; відсутність політики енергозбереження, яка б відповідала кращим зразкам розвинутих країн світу; відсутність комплексної системи нормативного та інформаційно-методичного забезпечення енергоменеджменту.

2. Економічна складова, яка включає проблеми, що стосуються окремих суб'єктів господарювання, зокрема: фінансову неготовність більшості підприємств до впровадження системи енергоменеджменту (СЕНМ) та обмежені можливості для фінансування заходів з енергозбереження;

відсутність конструктивної політики стимулювання працівників підприємства до енергозбереження; низький рівень поінформованості працівників про переваги від впровадження СЕНМ; відсутність на рівні суб'єкта висококваліфікованих фахівців у сфері енергоменеджменту (особливо в підприємницькому секторі); необхідність реорганізації структури підприємства на стадії впровадження СЕНМ; психологічні стереотипи, невпевненість чи незацікавленість керівництва в ефективності енергоменеджменту [9; 10].

3. Організаційна та технологічна складова, яка включає: недостатній парк сучасних технічних засобів обліку, контролю та аналізу енергоспоживання (а в окремих випадках при його наявності – низький експлуатаційний рівень); відсутність інноваційного маркетингу ринку енергозберігаючих техніки та технологій; відсутність промоції/реклами соціально-економічної доцільності енергозбереження та ефективності енергозберігаючих заходів.

Окремим напрямом удосконалення щодо розвитку енергозбереження має бути впровадження проєктів, спрямованих на енергозбереження, особливо інвестиційно-інноваційних, які дозволять зменшувати енерговитрати та залучати до галузі інвестиції. Необхідною передумовою для цього повинно стати розроблення нормативно-правового забезпечення, системи інвестицій в процеси реформування як на законодавчому, так і на виконавчому рівнях. Також задля удосконалення інвестиційного забезпечення істотна увага має бути приділена розвитку інноваційних і науково-дослідних організацій досліджуваної сфери, головною метою діяльності яких повинно бути створення і впровадження конкурентоспроможної новітньої техніки та технологій. Бізнес-планування підприємств має враховувати всі іноземні досягнення у енергозбереження. Ця робота посилить процеси взаєморозуміння, дозволить налагодити співробітництво зі структурами Європейського Союзу, збільшити позитивний міжнародний імідж України [11; 12; 13].

Підсумовуючи наведене вище, можемо стверджувати, що для поширення в Україні практики енергетичного менеджменту, як інноваційної системи забезпечення ефективності та конкурентоспроможності, зрівноваженого розвитку економіки та інноваційності суб'єктів господарювання, доцільним є:

1) запровадження постійних тренінгів для працівників підприємств, які реалізують практику енергоменеджменту; створення інституційного забезпечення в частинах акредитації та сертифікації у сфері енергетичного менеджменту підприємств;

2) покращення промоційної політики щодо доцільності поширення практики застосування підходів енергоменеджменту в бізнесовій та повсякденній діяльності;

3) новелізація освітніх програм при підготовці широкого кола фахівців, перш за все, технічних та економічних напрямів, зокрема: підготовка рекомендацій і посібників для підприємств, що впроваджують систему енергоменеджменту; створення вітчизняних структур, необхідних для атестації фахівців, органів акредитації і сертифікації (реєстрації), визнаних відповідними міжнародними і, насамперед, європейськими структурами й органами; вживання стимулюючих заходів, забезпечення визначених пільг щодо підприємств, сертифікованих відповідно до національних стандартів у сфері енергетичного менеджменту; ознайомлення широких кіл споживачів енергоносіїв, громадськості та інших зацікавлених сторін з результатами ефективного функціонування систем енергоменеджменту, іноземними і вітчизняними досягненнями в галузі енергозбереження; навчання і підготовка фахівців, що впроваджують на підприємствах систему енергетичного менеджменту, а також аудиторів, що перевіряють відповідність даної системи вимогам стандартів, а також ефективність цієї системи та ін.

Висновки з проведеного дослідження. Удосконалення енергозбереження можна досягти шляхом новелізації нормативно-правового забезпечення, яке має комплексний вплив, що проявляється на макро- та мікрорівнях економічних систем. Встановлено, що пожвавлення інвестицій у процеси енергозбереження вимагає впровадження низки інноваційних змін як на законодавчому, так і виконавчому рівнях, а залучення освітніх і науково-дослідних установ буде підвищувати їхню якісну складову.

Література

1. Плєшков П.Г. Стець П.Г. Моніторинг енергозберігаючих заходів для вирішення проблеми енергозбереження комунально-побутових споживачів. Техніка в сільськогосподарському виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація. 2012. Випуск 25. Ч.ІІ. С.176-181.

2. Правове регулювання енергозбереженням в Європейському Союзі та в Україні / за заг. ред. В. Г. Дідика. Київ, 2007. 165 с.

3. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80> (дата звернення: 04.02.2021).

4. Про енергозбереження : Закон України від 1 липня 1994 року № 74/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.02.2021).

5. Про альтернативні види палива : Закон України від 21 травня 2009 року № 1391-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14#Text> (дата звернення: 04.02.2021).

6. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (дата звернення: 04.02.2021).
7. Про тепlopостачання : Закон України від 2 червня 2005 року № 2633-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2633-15#Text> (дата звернення: 04.02.2021).
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння виробництву та використанню біологічних видів палива : Закон України від 21 травня 2009 року № 1391-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-17#Text> (дата звернення: 04.02.2021).
9. Медведєва Н. А., Левицький М. А., Сухенко В. Ю. Нововведення в системі енергоменеджменту згідно з ISO 50001:2018. *Стандартизація, сертифікація, якість*. 2019. № 3(115). С. 24-28.
10. Огляд енергетичного сектору України: інституції, управління та політичні засади. OECD 2019. URL: <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Огляд-енергетичного-сектору-України-UKR.pdf> (дата звернення: 04.02.2021).
11. Регламент європейського парламенту і ради (ЄС) 2017/1369 від 4 липня 2017 року про встановлення рамок для енергетичного маркування та скасування директиви 2010/30/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-17#Text (дата звернення: 04.02.2021).
12. Система енергоефективності в Україні. Проект до обговорення 30 липня 2018 р. Співпраця з Німеччиною. GIZ. 81 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/09/GIZ-brochure.pdf> (дата звернення: 04.02.2021).
13. Управління енергоспоживанням: промисловість і соціальна сфера : монографія / за заг. ред. О. М. Теліженка, М. І. Сотника. Суми : Мрія-1, 2018. 336 с.

References

1. Plieshkov, P.H. and Stets, P.H. (2012) "Monitoring of energy saving measures to solve the problem of energy saving of utility consumers", *Tekhnika v silskohospodarskomu vyrobnytstvi, haluzeve mashynobuduvannia, avtomatyzatsiia*, Iss. 25, P.II, pp.176-181.
2. Didyk, V.H. (Ed.) (2007), *Pravove rehuliuвання enerhozberezhenniam v Yevropeiskomu Soiuzi ta v Ukraini* [Legal regulation of energy saving in the European Union and in Ukraine], Kyiv, Ukraine, 165 p.
3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2035 "Security, Energy Efficiency, Competitiveness"" dated 18.08.2017 no. 605-r, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80> (access date February 04, 2021).
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1994), The Law of Ukraine "About energy saving" dated 01.07.1994 no. 74/94-VR, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/94-%D0%B2%D1%80#Text> (access date February 04, 2021).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2009), The Law of Ukraine "About alternative fuels" dated 21.05.2009 no. 1391-VI, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14#Text> (access date February 04, 2021).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "About the electricity market" dated 13.04.2017 no. 2019-VIII, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (access date February 04, 2021).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), The Law of Ukraine "About heat supply" dated 02.06.2005 no. 2633-IV, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2633-15#Text> (access date February 04, 2021).
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2009), The Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning the Promotion of Production and Use of Biological Fuels" dated 21.05.2009 no. 1391-VI, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-17#Text> (access date February 04, 2021).
9. Miedvedieva, N.A., Levytskyi, M.A. and Sukhenko, V.Yu. (2019), "Innovations in the energy management system according to ISO 50001:2018", *Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist*, no. 3(115), pp. 24-28.
10. "Overview of Ukraine's energy sector: institutions, governance and policy frameworks" (2019), available at: <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Ohliad-enerhetychnoho-sektoru-Ukrainy-UKR.pdf> (access date February 04, 2021).
11. "Regulation of the European Parliament and of the Council (EU) 2017/1369 "On establishing a framework for energy labeling and repealing the Directive 2010/30/EU" dated 04.07.2017, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-17#Text (access date February 04, 2021).
12. "Energy efficiency system in Ukraine (2018), Draft for discussion July 30, 2018". Cooperation with Germany. GIZ. 81 p., available at: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/09/GIZ-brochure.pdf> (access date February 04, 2021).
13. Telizhenko, O.M. and Sotnyk, M.I. (Eds.) (2018), *Upravlinnia enerhospozhyvanniam: promyslovisť i sotsialna sfera* [Energy management: industry and social sphere], monograph, Mriia-1, Sumy, Ukraine, 336 p.